

ח

וְרַצַּע אֲדוֹנָיו אֶת אֲזָנוֹ (כא, ו)

"הימנית. או אינו אלא של שמאל? תלמוד לומר 'אוזן' 'אוזן' לגזרה שווה: נאמר כאן 'ורצע אדוניו את אזנו', ונאמר במצורע 'תנוך אזנו הימנית'; מה להלן – הימנית, אף כאן – הימנית. ומה ראה אוזן להירצע מכל שאר איברים שבגוף? אמר רבן יוחנן בן זכאי: אוזן זאת, ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב', והלך וגנב – תירצע" (רש"י)

צריך ביאור:

(א) מדוע היה עולה על דעתנו – לולא ה"גזרה שווה" – שהכוונה היא לאוזן השמאלית דוקא ("או אינו אלא של שמאל")?

(ב) מדוע מצרף רש"י שני נושאים שונים (ההוכחה לכך שמדובר באוזן הימנית והסיבה לרציעתה של האוזן דוקא) בדיבור אחד?

ויש לפרש:

בהשקפה ראשונה אין צורך בהסבר מיוחד לכך שהרציעה היא באוזן

דוקא, שכן מתקבל על הדעת שהתורה ביקשה להקל בעונשו של העבד²⁹, ולכן ציוותה לרצוע את אוזנו בלבד – דבר שרבים נוהגים לעשות בלאו-הכי מרצונם הטוב (כדי לעגוד נזם וכדומה).

אלא שאם כך הדבר – היה מן הראוי לרצוע את אוזנו השמאלית, שחשיבותה פחותה מהאוזן הימנית, ולכן רציעתה מהווה עונש קל יותר.

אבל לאחר שרש"י מוכיח שהמצוה היא לרצוע דוקא את האוזן הימנית – יש ללמוד מכך שהמטרה אינה להקל בעונשו של העבד (שהרי אם כך היה מן הראוי לרצוע את האוזן השמאלית, כאמור); וכיון שכן – חוזרת ומתעוררת השאלה: "מה ראה אוזן להירצע מכל שאר איברים שבגוף?"

ועל כך משיב רש"י בדברי רבן יוחנן בן זכאי – "אוזן זאת, ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב', והלך וגנב – תירצע".

(לקוטי שיחות ח"א ע' 89 ואילך)

ט

וְרָצַע אֶזְנוֹ אֶת אָזְנוֹ (כא, ו)

"ומה ראה אוזן להירצע מכל שאר איברים שבגוף? אמר רבן יוחנן בן זכאי: אוזן זאת, ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב', והלך וגנב – תירצע. ואם מוכר עצמו – אוזן ששמעה על הר סיני 'כי לי בני ישראל עבדים', והלך וקנה ארון לעצמו – תירצע" (רש"י)

צריך ביאור:

(א) מדוע מפרש רש"י שהרציעה היא על מעשי העבד בעבר, ואז הוא נזקק לשני טעמים שונים לעונש הרציעה (בעבד שמכרוהו בית-דין – על הגנבה, ובמוכר עצמו – על המכירה לעבדות) – והרי בשני המקרים

29. ובפרט שבדרך-כלל מדובר בעני מרוד, שנתפס בגניבה ואין בידו אפילו להחזירה, כך שלכאורה אין להחמיר בעונשו (וראה בביאור הבא – ביאור ט).

מדובר בעבד שמסרב עתה לצאת לחפשי, ובסירוב זה הוא עובר עכשיו על דברי הקב"ה "כי לי בני ישראל עבדים"³⁰?

(ב) לאידך גיסא: אם אמנם עונש הרציעה הוא על הגנבה (בעבד שמכרוהו בית-דין), או על המכירה לעבדות (במוכר עצמו) – מדוע מבוצע העונש רק לאחר שש שנים, ורק בתנאי שהעבד מבקש להישאר אצל אדוניו ומסרב לצאת לחפשי?³¹

ויש לומר:

העובדה שהעבד רוצה עכשיו להישאר אצל אדוניו – אין בה כדי לחייב אותו בעונש הרציעה, שהרי רצונו זה מבוסס על טענה מתקבלת על הדעת – התנגדותו להיפרד מאשתו וילדיו ("אהבתי... את אשתי ואת בני"³²); ולכן מפרש רש"י שהרציעה היא כעונש על חטאיו המקוריים של העבד – הגנבה או המכירה לעבדות.

יחד עם זאת, גם בגנבה או במכירה הראשונית לעבדות כשלעצמן אין די כדי להצדיק את עונש הרציעה – שהרי בדרך-כלל מדובר בעני מרוד, שמצוקתו הביאה אותו לגנוב או למכור את עצמו לעבד³³, ואין זה מן הראוי להחמיר בעונשו (וכלשון הכתוב³⁴: "לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב"). ולכן לא גזרה התורה עונש רציעה מיידית על גנב ועל כל המוכר את עצמו לעבדות.

רק במקרה שהעבד אינו מסתפק בתקופת העבדות עד כה, אלא מבקש להמשיך ולהישאר תחת רשות אדוניו – מהווה הדבר הוכחה שעבד זה אכן ראוי להירצע:

אדם שנאלץ לגנוב או למכור את עצמו לעבד מחמת מצוקה – מדרך הטבע מתבייש הוא בדבר, ומצפה בכליון עיניים לסיומה של תקופת העבדות ולהסרת אות הקלון מעליו.

30. ראה גם תורה תמימה כאן (אות נז).

31. וראה משכיל לדוד כאן, ועוד.

32. לעיל פסוק ה.

33. כדברי חז"ל (עירובין מא, ב) שהעניות מעבירה את האדם על דעתו ועל דעת קונו.

34. משלי ו. ל.

וכאשר ישנו עבד שאינו נוהג כך, אלא מבקש להישאר מרצונו תחת רשות אדוניו ולא לצאת לחפשי – הדבר מוכיח שמלכתחילה לא פעל מתוך מצוקה בלבד, אלא משום שלא ראה במעשיו כל רע, ולכן אינו מתבייש בהם; ועל כך ראוי הוא לעונש של רציעה.

(לקוטי שיחות ח"א ע' 90 ואילך)

,

וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אֲזָנוֹ (כא, ו)

"מה נשתנה אוזן מכל איברים שבגוף? אמר הקב"ה: אוזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי 'כי לי בני ישראל עבדים' – ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה ארון לעצמו – 'ירצע' (קירושין כב, ב)

יש לפרש את הדברים בעבודת ה':

"שש שנים יעבוד" – הם כנגד ששת ימי החול, שבהם האדם טרוד בעסקיו הגשמיים.

יחד עם זאת, אין הוא משועבד חלילה לעניינים הגשמיים, אלא אדרבה – הוא מנצל אותם לעבודת הבורא; ולכן, כשמגיע יום השבת – מתנתק הוא לחלוטין מענייני החול, ומקדיש את כל זמנו ללימוד התורה ולעבודת ה' ("ובשביעית יצא לחפשי").

אך ישנם אנשים הטרודים כל-כך בעסקיהם הגשמיים בימי החול, עד שהם בבחינת "עבדים לעבדים" – הם משועבדים לשאיפותיהם החומריות, כאותו אדם הקונה אדון לעצמו למשך שש שנים; וגם כשמגיע יום השבת – מסרבים הם להשתחרר משעבודם זה, ומוסיפים לעסוק ולהטריד את מוחם בענייניהם הגשמיים, כאותו עבד המכריז גם בשנה השביעית "לא אצא חפשי".

רציעת האוון באה להזכיר לאותם אנשים את ציוויו של הקב"ה "כי לי בני ישראל עבדים – ולא עבדים לעבדים": עליהם לשחרר את עצמם משעבודם לעסקיהם הגשמיים ("עבדים לעבדים"), ולהיות עבדיו של הקב"ה בלבד ("כי לי בני ישראל עבדים"), ולנצל גם את ענייניהם הגשמיים לצורך עבודת הבורא.

(לקוטי שיחות ח"א ע' 97 ואילך)

